

► **Paweł Nowak** – doktorant na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ, absolwent Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej. Zawodowo project manager, pasjonat mediów społecznościowych oraz nowych technologii i cyfryzacji mediów. Koordynator ds. Komunikacji Internetowej oraz asystent zarządu w Fundacji „Korowód” im. Marka Grechuty

Sprawozdanie z seminarium: Fake-news – ich wpływ na funkcjonowanie instytucji medialnych. Doświadczenia polskie i zagraniczne praktyki. Kraków, 22 czerwca 2018 r.

Paweł Nowak

pawel@pawelnowak.eu

UNIwersytet Jagielloński

Fake-news – to zagadnienie od co najmniej kilku lat zajmuje medioznawców na całym świecie, zwłaszcza po amerykańskiej kampanii przed wyborami prezydenckimi w 2016 roku. Dwa lata później problem stał się na tyle poważny, że zajęła się nim między innymi Komisja Europejska. Jak wynika z badań Eurobarometru, 83% Europejczyków uważa, że fałszywe informacje mogą stanowić zagrożenie dla demokracji. W oparciu o obszernie opracowanie¹, przygotowane w marcu 2018 roku przez grupę wysokiego szczebla ds. nieprawdziwych informacji i dezinformacji w internecie, oraz o szerokie konsultacje społeczne Komisja Europejska zaproponowała podjęcie szeregu działań. Wskazano między innymi na konieczność utworzenia „Kodeksu postępowania w zakresie zwalczania dezinformacji” czy powstania europejskiej sieci niezależnych organizacji, które zajmą się weryfikacją faktów, oraz bezpiecznej elektronicznej platformy wspomagającej powyższe działania. Na czele działań związanych z walką z dezinformacją

Nowak, P. (2018),

Sprawozdanie z seminarium:

Fake-news – ich wpływ na funkcjonowanie instytucji medialnych. Doświadczenia polskie i zagraniczne praktyki.

Kraków, 22 czerwca 2018 r.,

Com.press, 4 (1), s. 64-77.

www.compress.edu.pl

¹ European Commission, *Final report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation*. Pobrane z: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation> (18.08.2018).

w Unii Europejskiej stanęła komisarz ds. gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego Marija Gabriel².

22 czerwca 2018 roku Zakład Komunikowania Międzynarodowego i Mediów Uniwersytetu Jagiellońskiego (ZKMIM UJ) we współpracy ze Związkiem Pracodawców Mediów Publicznych, Telewizją Polską S.A. (TVP S.A.) oraz Krajową Radą Radiofonii i Telewizji zorganizował seminarium „Fake-news – ich wpływ na funkcjonowanie instytucji medialnych. Doświadczenia polskie i zagraniczne praktyki”.

Prelegentami seminarium byli:

- Katarzyna Madera (BBC – British Broadcasting Company),
- Estefanía de Antonio García (RTVE – Radiotelevisión Española),
- Monika Garbačiauskaitė-Budrienė (LRT – Lietuvos Nacionalinis Radijas ir Televizija),
- Wouter Gekiere (EBU – European Broadcasting Union),
- prof. Janusz Kawecki (KRRiT – Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji),
- Grzegorz Zajączkowski (TVP S.A. – Telewizja Polska S.A.),
- ks. dr hab. Michał Drożdż, prof. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II.

Witając zgromadzonych gości, seminarium otworzyli dr hab. Weronika Świerczyńska-Głownia (ZKMIM UJ) oraz Maciej Stanecki (członek zarządu Telewizji Polskiej S.A.).

Pierwszą prelegentką była Katarzyna Madera (BBC)³. Podkreśliła przede wszystkim, że BBC jest całkowicie niezależna od wpływów rządowych czy wymagań akcjonariuszy. Najważniejsi dla tej organizacji są odbiorcy. Katarzyna Madera przypomniała również, że British Broadcasting Corporation wiele lat temu opracowała dokument „Editorial Guidelines”, który określa wszystkie obowiązki pracowników tej organizacji nadawczej. Prelegentka wskazała ponadto, że według wytycznych brytyjskiego nadawcy publicznego fake-news to „fałszywa informacja rozpowszechniana celowo, zazwyczaj w celu osiągnięcia politycznych albo komercyjnych korzyści”. Zwróciła również uwagę, że fake-newsami nie są zwykłe błędy dziennikarskie czy informacje, z którymi się zwyczajnie nie zgadzamy.

² Komisja Europejska, *Dezinformacja uderza w demokrację*. Pobrane z: https://ec.europa.eu/poland/news/180426_fake_news_pl (18.08.2018).

³ Katarzyna Madera – dziennikarka i prezenterka BBC World News. Od 2002 roku pracuje przy wielu najważniejszych projektach BBC World News. Obecnie prowadzi program „Newsday” poświęcony międzynarodowym wydarzeniom, ze szczególnym uwzględnieniem Azji i tamtejszych rynków finansowych. Program jest emitowany na antenie BBC World News i BBC News.

Katarzyna Madera przywołała również badania przeprowadzone przez BBC World Service w 18 krajach. Siedemdziesiąt dziewięć procent badanych stwierdziło, że czują się zagubieni i nie wiedzą, co jest prawdą, a co kłamstwem w internecie. W swojej prezentacji autorka zacytowała także wyniki badania Edelman Trust Barometer Global Report, które pokazują, że od 2017 roku ponownie wzrasta zaufanie do mediów tradycyjnych oraz działających jedynie w internecie, a spada względem wyszukiwarek internetowych i mediów społecznościowych.

Fałszywe informacje mają 70% więcej szans na udostępnienie, chociażby za pośrednictwem Twittera, niż te prawdziwe – podkreśliła dziennikarka BBC. Takie są wyniki badań naukowców z Massachusetts Institute of Technology⁴. Podobnie alarmujące dane opublikował w czerwcu 2018 roku National Literacy Trust. Pokazują one, że jedynie 2% badanych spośród dzieci i młodzieży w Wielkiej Brytanii potrafi ocenić, czy dana informacja jest fałszywa⁵.

Ponadto Katarzyna Madera wskazała, że BBC traktuje walkę z fałszywymi informacjami bardzo poważnie i prowadzi wiele działań związanych z tym zjawiskiem. Wśród nich są działania polegające na wykrywaniu i ujawnianiu fake-newsów, budowaniu zaufania u obiorców na całym świecie oraz edukacja.

Wśród codziennych działań BBC zmierzających do wyeliminowania fake-newsów jest także aktywność związana ze zwykłą pracą dziennikarza czy korespondenta. Zawsze kiedy tylko jest to możliwe, BBC korzysta z własnych dziennikarzy (*first-hand source*). Kiedy redakcja nie ma własnego korespondenta, na miejscu zdarzenia musi zastosować zasadę sprawdzenia danej informacji w co najmniej dwóch niezależnych, zaufanych źródłach. Każda informacja jest sprawdzana, podobnie jak autentyczność dokumentu czy materiałów cyfrowych pochodzących z internetu.

Komentując wystąpienie Katarzyny Madery, moderująca seminarium dr hab. Weronika Świerczyńska-Głównia podkreśliła, że bardzo interesującym i ciekawym zagadnieniem jest to, że BBC prowadzi działania

⁴ P. Dizikes, *Study: On Twitter, false news travels faster than true stories*. Pobrane z: <http://news.mit.edu/2018/study-twitter-false-news-travels-faster-true-stories-0308> (18.08.2018). Pełny raport z cytowanego badania jest dostępny w magazynie „Science”: <http://science.sciencemag.org/content/359/6380/1146>.

⁵ *Only 2% of UK children have the critical literacy skills they need to tell if news is real or fake*. Pobrane z: <https://literacytrust.org.uk/news/only-2-uk-children-have-critical-literacy-skills-they-need-tell-if-news-real-or-fake/> (18.08.2018). Pełny raport jest dostępny pod adresem: <https://literacytrust.org.uk/research-services/research-reports/fake-news-and-critical-literacy-final-report/>.

edukacyjne. Zwróciła uwagę na to, że brytyjski nadawca publiczny podnosi kwalifikacje nie tylko swoich pracowników, ale kieruje swoje działania edukacyjne także do dzieci i młodzieży, udostępniając bezpłatne materiały szkoleniowe. „Tak jak kiedyś w mediach analogowych mówiliśmy o wychowywaniu odbiorcy, tak teraz musimy nauczyć go poruszania się w cyfrowym świecie i odróżniania informacji prawdziwej od fake-newsa” – stwierdziła moderatorka.

Jako druga swoją prezentację pod tytułem „Fake-newsy i konflikt w Katalonii” przedstawiła Estefania de Antonio García (RTVE)⁶. Na wstępie prelegentka odniosła się do prezentacji Katarzyny Madery i podkreśliła, że BBC pokazała innym telewizjom publicznym, jak walczyć z fake-newsami. García zwróciła uwagę, że zjawisko to nie jest nowe i istniało od zawsze. Jej zdaniem wcześniej było ono obecne jako propaganda czy chwytliwe nagłówki. Obecnie zwiększyły się skala i prędkość, z jaką rozprzestrzeniają się fałszywe informacje. Widoczne jest to chociażby w mediach społecznościowych jako wirale. Dodała, że utrata zaufania do mediów jest związana z utratą zaufania do instytucji publicznych.

Estefania de Antonio García podkreśliła, że dla niej jako redaktor naczelnej portalu informacyjnego hiszpańskiej telewizji publicznej najtrudniejsze jest znalezienie sposobu, w jaki można by zrównoważyć chęć bycia pierwszym źródłem danej informacji i weryfikację przekazywanej treści.

Hiszpańska prelegentka zwróciła uwagę, że w okresie przed referendum niepodległościowym w Katalonii w środkach masowego przekazu pojawiało się wiele fałszywych informacji. Skłoniło to rząd hiszpański do podjęcia działań mających na celu prawne uregulowanie kwestii fake-newsów w przestrzeni publicznej. García przedstawiła kilka przykładów fałszywych informacji związanych z referendum, które zostały opublikowane przez największe media w Hiszpanii.

Dodała jednocześnie, że jej zdaniem trudno ocenić realny wpływ fake-newsów na wydarzenia, takie jak referendum w Katalonii, brexit czy wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych. Zwróciła uwagę, że media profesjonalne powinny ponosić odpowiedzialność za jakość standardów dziennikarskich, co wiąże się z koniecznością weryfikacji prawdziwości przekazywanych informacji.

⁶ Estefania de Antonio García – redaktor naczelna portalu informacyjnego rtve.es – hiszpańskiej telewizji publicznej. W latach 2012–2017 kierowała działem zagranicznym portalu RTVE, wcześniej jako reporterka zajmowała się sprawami międzynarodowymi. Obecnie prowadzi również cotygodniowy program publicystyczny w hiszpańskiej telewizji publicznej.

RTVE – hiszpańska telewizja publiczna – wykorzystuje wiele źródeł, takich jak własne zdjęcia redakcyjne, agencje prasowe, materiały Europejskiej Unii Nadawców (EBU), źródła instytucjonalne czy media społecznościowe i materiały tworzone przez użytkowników (*user generated content*). Ponadto García wskazała kilka pryncypiów, którymi kierują się dziennikarze RTVE, takich jak unikanie rozpowszechniania plotek, materiałów niszczących godność człowieka czy przedstawianie wszystkich możliwych punktów widzenia. RTVE dba o identyfikowanie źródeł informacji oraz stara się je zdobywać za pośrednictwem własnych dziennikarzy.

García przedstawiła pięć pytań, które pozwalają zweryfikować prawdziwość informacji: czy treść jest oryginalna? Czy wiemy, kto wyprodukował daną treść? Czy wiemy, gdzie ona powstała? Kiedy powstał dany materiał? Czy wiemy, dlaczego dana osoba stworzyła daną treść? Podkreśliła jednak, że najważniejsze jest to, aby być w miejscu, w którym dzieje się dane wydarzenie. Jej zdaniem media nie przewidywały wydarzeń, takich jak zwycięstwo Donalda Trumpa czy brexit, właśnie dlatego, że dziennikarze zbyt pobieżnie traktowali swoją pracę i nie rozmawiali z ludźmi spoza wielkich miast. Nie reagowali na symptomy pojawiające się w społeczeństwie.

Ponadto García wskazała, że kilku nadawców w Hiszpanii już teraz posiada w swojej ofercie programy aktywizujące odbiorców poprzez pytanie ich o to, która informacja ich zdaniem jest prawdziwa. Zwróciła również uwagę na interaktywny projekt internetowy przygotowany przez RTVE – „War against lies”⁷, w którym internauci mogą prześledzić, jak inni obywatele samodzielnie weryfikują ważne informacje o konfliktach zbrojnych pojawiające się w mediach i internecie. Użytkownik może krok po kroku odkrywać prawdę i wziąć udział w teście wiadomości.

Komentując wystąpienie Estefanii de Antonio Garcíi, dr hab. Weronika Świerczyńska-Głownia zwróciła uwagę na wyzwanie, przed jakim stoją obecnie media, polegające na wyważeniu wspomnianych zasadniczych elementów, czyli potrzebie jak najszybszego informowania z koniecznością weryfikacji tych informacji.

Kolejne wystąpienie na seminarium było prezentacją Moniki Garbačiauskaitė-Budrienė (LRT)⁸ pod tytułem „Litewskie media publiczne na straży jakości w rozchwytanym środowisku informacyjnym”. Na wstępie

⁷ <http://lab.rtve.es/webdocs/guerra-mentira/en/>

⁸ Monika Garbačiauskaitė-Budrienė – nowa dyrektorka generalna LRT – litewskiego nadawcy publicznego, doświadczona dziennikarka. W latach 2000–2017 była redaktorką naczelną DELFI – największego litewskiego portalu informacyjnego. Wcześniej współpracowała z wieloma litewskimi organizacjami medialnymi jako reporterka i autorka publikacji.

prelegentka z Litwy zwróciła uwagę na to, że wraz ze wzrostem liczby informacji publikowanych przez daną redakcję wzrasta prawdopodobieństwo, że pojawią się wśród nich fake-newsy. Podkreśliła również, że Litwa zmagając się obecnie z zalewem wielu fałszywych informacji publikowanych przez Rosję. Część z nich jest dość absurdalna. Jeden z takich newsów, powołując się na nieistniejący wywiad prezydent Daliai Grybauskaitė dla tygodnika „Der Spiegel”, sugerował, że obawia się ona inwazji ze strony Rosji. Inny traktował o tym, że Litwa nałożyła sankcje na Mongolię.

Monika Garbačiauskaitė-Budrienė zwróciła także uwagę na dużą obecność fake-newsów w mediach społecznościowych, bardzo często o tematyce gospodarczo-ekonomicznej. Wskazała przykłady treści, które wykorzystują chęć zarobku lub oszczędzania przez użytkowników i służą do rozpowszechniania wirusów komputerowych. Dodała także, że dość popularne są pojawiające się okresowo fałszywe informacje o tym, że ceny produktów codziennego użytku na Litwie są wyższe niż w krajach Europy Zachodniej. Odrębnym problemem w litewskojęzycznych mediach społecznościowych są tak zwane trolle internetowe, które atakują również fora dyskusyjne. Zazwyczaj żywo komentują one informacje o aktualnych wydarzeniach i próbują wpływać na opinię społeczną.

Dyrektor litewskiego nadawcy publicznego podkreśliła znaczącą rolę mediów publicznych w walce z fake-newsami i edukacji społeczeństwa. Wskazała również, że należy stale weryfikować wiarygodność różnych źródeł informacji, które na przykład jeszcze kilka miesięcy wcześniej cieszyły się dobrą renomą, a obecnie mogą rozpowszechniać nieprawdziwe informacje.

Komentując wypowiedź Garbačiauskaitė-Budrienė, prowadząca seminarium dr hab. Weronika Świerczyńska-Głównia zwróciła uwagę na nieprawdziwą informację o śmierci Arkadija Babczienki, która została opublikowana przez media w różnych krajach. Podkreśliła, że obecnie redakcje stoją przed podwójnym wyzwaniem. Muszą nie tylko oceniać informacje w kategorii „prawda-fałsz”, ale także stawać przed dylematem natury moralnej.

Prelekcję pod tytułem „Fake-news i chaos informacyjny – jak zapewnić i utrzymać silną pozycję wysoko jakościowego dziennikarstwa w Europie?” w pierwszej części seminarium jako ostatni wygłosił Wouter Gekiere (EBU)⁹. Na wstępie przedstawiciel EBU podkreślił, że obecnie Europejska Unia Nadawców jest największą organizacją na świecie zrzeszającą media

⁹ Wouter Gekiere – doradca ds. europejskich w brukselskim biurze Europejskiej Unii Nadawców (EBU). Śledzi bieżące ustawodawstwo europejskie w zakresie polityki audiowizualnej, w tym zagadnienia związane z krytyczną konsumpcją mediów.

publiczne. Treści emitowane przez stacje radiowe i telewizyjne oraz media elektroniczne należące do EBU docierają każdego dnia do ponad miliarda odbiorców w 56 krajach. Zwrócił uwagę, że tematem fake-newsów należy zajmować się w skali globalnej.

Gekiere powołał się na wnioski powstałe podczas przygotowywania raportu „Fake news and information disorder”, który został opublikowany przez Europejską Unię Nadawców w kwietniu 2018 roku¹⁰. Autorzy raportu zwrócili uwagę, że obecnie głównym problemem jest chaos informacyjny, a fake-newsy są jedynie jego najbardziej widoczną częścią. To, co dzieje się aktualnie w mediach, jest spowodowane przede wszystkim globalną mocą platform informacyjnych – aż 57% odbiorców mediów w Europie czerpie swoją wiedzę z różnego rodzaju platform elektronicznych. Chaos powoduje spadek przychodów mediów profesjonalnych, erozję dobrego dziennikarstwa, a także zmniejszenie zaufania odbiorców do mediów profesjonalnych. Wśród odbiorców powstaje luka w umiejętności czytania, a fake-newsy i chaos informacyjny wpływają również na demokrację.

Wouter Gekiere zwrócił także uwagę na zmniejszającą się widoczność mediów publicznych w cyfrowym świecie. Przywołał wystąpienie Tonyego Halla – dyrektora generalnego BBC, który 11 czerwca 2018 roku zaapelował do członków brytyjskiego parlamentu o pomoc dla mediów publicznych w Wielkiej Brytanii. Obecnie nadawcy publiczni nie są dostatecznie chronieni przez prawo medialne, co powoduje, że produkowane przez nich treści są trudne do odnalezienia w natłoku produkcji komercyjnych. Oferta nadawców komercyjnych jest lepiej eksponowana, ponieważ dysponują oni większymi środkami finansowymi na reklamę, a pozycja mediów publicznych nie jest w żaden sposób uprzywilejowana w cyfrowych i mobilnych urządzeniach odbiorczych¹¹.

Gekiere podkreślił, że bardzo ważny jest dialog z politykami na poziomie krajowym i europejskim. Europejska Unia Nadawców wyznaje podejście holistyczne do walki z fake-newsami. Swoją rolę w walce o jakościowe dziennikarstwo odgrywają właściciele platform komunikacyjnych, instytucje i władze publiczne, media oraz pozostałe organizacje i uczestnicy rynku medialnego.

Przedstawiciel EBU zwrócił również uwagę, że pomimo spadku zaufania do mediów, radio i telewizja nadal cieszą się dużym zaufaniem wśród odbiorców. Tak wynika z ostatnich badań zaufania do mediów

¹⁰ Pełna treść raportu jest dostępna pod adresem: <https://www.ebu.ch/publications/fake-news-and-the-information-disorder>.

¹¹ *Tony Hall's speech to parliamentarians on prominence*. Pobrane z: <https://www.bbc.co.uk/mediacentre/speeches/2018/tony-hall-prominence> (18.08.2018).

przeprowadzonych w ramach Eurobarometru. Wiarygodne i niezależne media publiczne są dobrym środkiem walki z fake-newsami. Europejska Unia Nadawców prowadzi wiele inicjatyw mających na celu poprawę jakości dziennikarstwa w Europie. Istnieje również projekt wspierający edukację odbiorców w zakresie poruszania się w cyfrowym świecie mediów. Wouter Gekiere podkreślił, że Komisja Europejska prowadzi ciągłe prace nad dostosowywaniem prawa unijnego do obecnego świata mediów cyfrowych.

Komentując prelekcję Woutera Gekiere, dr hab. Weronika Świerczyńska-Głównia powiedziała: „Jako przedstawiciel świata nauki bardzo się cieszę, że EBU reprezentuje podejście holistyczne do zagadnienia fake-newsów. Może się ono wydawać dość idealistyczne, ale całościowe podejście do tej kwestii powoduje, że mamy szansę na rozwiązanie tych problemów”. Prowadząca seminarium podkreśliła, że przedstawione prezentacje tworzą spójny obraz pokazujący, że media stoją w obliczu wielu zmian, przede wszystkim prawnych. Z jednej strony przedstawiciele mediów dążą do wyeliminowania fake-newsów także na drodze prawnej, ale z drugiej istnieje powszechne prawo do publikowania treści i ochrony źródeł, co powoduje, że jedna regulacja prawna nie rozwiąże wszystkich problemów. Zwróciła także uwagę, że postęp technologiczny jeszcze kilka lat temu znacząco usprawniał pracę mediów, ale obecnie powoduje, że dziennikarze powinni kłaść dużo większy nacisk na kwestie etyczne i warsztatowe, ponieważ to one stają się podstawowym narzędziem w walce z fake-newsami.

Drugą część seminarium była poświęcona polskim praktykom i doświadczeniom w walce z fałszywymi informacjami. Jako pierwszy głos zabrał prof. Janusz Kawecki (KRRiT)¹². Na wstępie podkreślił, że fake-newsy nie są całkowicie nowym zjawiskiem i w pewnym stopniu odpowiadają za nie wszystkie osoby zaangażowane w pracę mediów. Dodał, że należy zdecydowanie walczyć z dezinformacją, kłamstwem i manipulacją.

Profesor Kawecki zwrócił uwagę, że fake-newsy to nie są błędne informacje, ale umyślna dezinformacja, która jest rozpowszechniana głównie za pośrednictwem sieci społecznościowych oraz mediów informacyjnych i prasy drukowanej. Przedstawił również – za Maciejem Iłowieckim – kilka zasad, które jego zdaniem pozwalają na walkę z fake-newsami. Zgodnie

¹² Prof. Janusz Kawecki – od 12 września 2016 roku członek Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Profesor nauk technicznych, absolwent Wydziału Budownictwa Lądowego Politechniki Krakowskiej. Autor audycji w TV Trwam, Radiu Maryja, publicysta „Naszego Dziennika” i tygodnika „wSieci”.

z tymi zasadami informacje powinny być prawdziwe i wyczerpujące, bezstronne i wiarygodne.

Przedstawiciel Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji przywołał także tegoroczne orędzie papieża Franciszka przeznaczone na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, które było poświęcone fake-newsom. Głowa Kościoła katolickiego podkreśliła w nim, że „nikt nie może zwolnić się z odpowiedzialności za przeciwdziałanie takim fałszerstwom”¹³.

Profesor Janusz Kawecki zwrócił także uwagę na fakt, że obecne przepisy prawa, obowiązujące wszystkich uczestników rynku medialnego w Polsce, a także regulatora rynku w postaci Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, nie są wystarczająco dostosowane do przeciwdziałania zjawisku fake-newsów. Przedstawił również szczegółowo, jak wygląda wieloetapowa procedura kontroli działania nadawcy, jeśli KRRiT zauważy nieprawidłowości lub wpłynie do niej skarga ze strony odbiorcy mediów.

Komentując wystąpienie prof. Janusza Kaweckiego, dr hab. Weronika Świerczyńska-Głownia zwróciła uwagę, jak bardzo istotnym elementem zapobiegania rozprzestrzenianiu się fake-newsów jest odpowiednie kształcenie przyszłych dziennikarzy i pracowników mediów.

Drugim prelegentem w panelu poświęconym polskim działaniom i doświadczeniom był Grzegorz Zajączkowski (TVP)¹⁴, który przedstawił prezentację pod tytułem: „Na straży przestrzeni informacyjnej Polski – jak skutecznie monitorować i reagować na fake-newsy”. Podobnie jak pozostali uczestnicy seminarium, wskazał na historyczne korzenie fake-newsów, które jego zdaniem sięgają już XVI-wiecznych rzymskich paszkwili. Nawiązał również do zaprezentowanej wcześniej przez Woutera Gekiere (EBU)

¹³ *Papież: fake newsy budzą lęk, pogardę, gniew, frustrację i tworzą wrogów.* Pobrane z: <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/papiez-fake-newsy-budza-lek-pogarde-gniew-frustracje-i-tworza-wrogow/5z3qnv3> (18.08.2018).

¹⁴ Grzegorz Zajączkowski – inżynier, programista, animator społeczny oraz koordynator projektów z obszaru rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Od 1998 roku zajmuje się zastosowaniem technologii informatycznych w obszarze edukacji, popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. W 2001 roku był współautorem strategii „ePolska 2011”. Od 2008 roku współpracuje z wieloma instytucjami rządowymi jako doradca i koordynator projektów (MEN, MSZ i inne). Główny inżynier projektu szkoły wirtualnej dla uczniów migrujących „Otwarta Szkoła”. Data manager programu OECD „PISA Study” w latach 2014–2017. W latach 2016–2018 był doradcą gabinetu politycznego minister cyfryzacji Anny Streżyńskiej. We wrześniu 2017 roku mianowany „Liderem Cyfryzacji” Komisji Europejskiej (Digital Champion of EC for Poland). Od 2018 roku jest doradcą TVP w obszarze systemów cyfrowych oraz mediów społecznościowych.

typologii fake-newsów i podkreślił, że walka z tym zjawiskiem ma bardzo delikatną naturę, ponieważ może być przez niektórych uznana za cenzurę.

W swojej prezentacji Grzegorz Zająchkowski skupił się na technologicznej stronie dezinformacji oraz walki z nią. Uczestnicy seminarium poznali najważniejsze informacje dotyczące technicznych aspektów obecności Telewizji Polskiej S.A. w przestrzeni cyfrowej. Przedstawiciel nadawcy publicznego podkreślił, że TVP S.A. zarządza m.in. ponad dwoma tysiącami portali internetowych i sprawuje nadzór redakcyjny nad około 2,5 tys. strumieni informacyjnych. Zwrócił też uwagę na dużą aktywność kanału informacyjnego nadawcy publicznego w internecie. Każdej doby w globalnej sieci publikowanych jest ponad tysiąc materiałów powiązanych w różny sposób z marką TVP Info. Dodał, że tak naprawdę jest to medium, które generuje pięć strumieni informacyjnych obejmujących klasyczny kanał telewizyjny, portal internetowy oraz profile w mediach społecznościowych. Grzegorz Zająchkowski podkreślił także, że obecnie dość istotnym źródłem informacji jest agregator treści Google News funkcjonujący w oparciu o algorytmy. Jednakże jego zasada działania nie jest do końca znana.

Jego zdaniem skuteczna walka z fake-newsami w przypadku medium informacyjnego jest możliwa tylko wtedy, gdy ma ona naturę całościową. W kontroli fake-newsów musi brać udział cała redakcja, a monitoring musi obejmować wszystkie kanały komunikacji w przestrzeni internetowej. Takie podejście jest konieczne ze względu na konwersję zachodzącą pomiędzy poszczególnymi kanałami, którymi rozchodzą się informacje publikowane przez dane medium informacyjne. Grzegorz Zająchkowski podkreślił w swoim wystąpieniu, że: „Budowa strategii ochrony przestrzeni informacyjnej wymaga holistycznego zrozumienia mechanizmów działania algorytmów: pozycjonowania, komercyjnej promocji treści w sieci oraz metod wyszukiwania informacji”.

Prelegent ten przedstawił także kilka środków, dzięki którym duże media, do których należy TVP Info, mogą prowadzić skuteczną walkę z fake-newsami. Wśród nich są działania polegające między innymi na współpracy z innymi podmiotami funkcjonującymi w internecie, takimi jak media społecznościowe i dostawcy treści (grupa EBU FANG), oraz mechanizmy ochrony praw autorskich. Zająchkowski opisał także działania związane z repozycjonowaniem informacji w mediach elektronicznych i podkreślił, że konieczne są również dalsze prace nad dostosowywaniem regulacji prawnych do zjawiska fake-newsów.

Przedstawiciel TVP S.A. poinformował, że Telewizja Polska S.A. od kilku miesięcy pracuje nad rozwojem zaawansowanego narzędzia

pozwalającego na walkę z fake-newsami i ochronę przestrzeni informacyjnej portalu internetowego w oparciu o big data. „Takie systemy to już dla dużych mediów nie »gadżet«, ale konieczność rozwoju w świecie cyfrowym” – dodał Zajączkowski. Przedstawiciel Telewizji Polskiej S.A., kończąc swoje wystąpienie, zwrócił uwagę na najnowsze zagrożenie, przed którym obecnie stoją media. Przedstawił obrazowo, na czym polega zjawisko deep-fake, czyli manipulowania m.in. materiałami graficznymi, wideo czy dźwiękowymi przy pomocy algorytmów.

Podsumowując prelekcję Grzegorza Zajączkowskiego, prowadząca seminarium dr hab. Weronika Świerczyńska-Głównia zaznaczyła, że niskie kompetencje cyfrowe współczesnych społeczeństw w połączeniu z omówionymi zagrożeniami tworzą dość niepokojący obraz. „Jesteśmy tak naprawdę bezbronni wobec algorytmów, które generują fake-newsy i które skazują nas na to, że w świecie informacji stajemy na przegranej pozycji jako odbiorcy” – dodała. W odpowiedzi Zajączkowski podkreślił, że obecnie w Polsce społeczeństwo ma bardzo duże problemy z krytycznym podejściem do przyjmowanej informacji. Nie posiadamy nawyku sprawdzania, czy dana treść pochodzi z wiarygodnego źródła.

Trzecia część seminarium była sesją naukową z udziałem ks. dr hab. Michała Drożdża¹⁵, profesora Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, dyrektora Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej tejże uczelni.

Doktor habilitowana Weronika Świerczyńska-Głównia poprosiła ks. Michała Drożdża o wypowiedź na temat „Fake-newsy a etyka”. Na wstępie podkreślił on, że rozmowa o fake-newsach sprowadza nas do fundamentalnych pojęć etycznych. „Jeśli wykluczamy z pojęcia fake-newsa ludzki błąd, który się może zdarzyć, to rzeczywiście nieprawda, która kryje się za pojęciem fake-newsów, może być tylko fałszem” – powiedział ks. dr hab. Michał Drożdż. Dodał, że obecność fałszu oznacza jednocześnie złą wolę człowieka. Za obecność dezinformacji nie możemy obwiniać algorytmów czy technologii. Podobnie jak pozostali prelegenci, ks. dr hab. Drożdż przywołał także historyczne korzenie fake-newsów

¹⁵ Ks. dr hab. Michał Drożdż, prof. UPJPII – profesor nadzwyczajny, doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie nauk o mediach. Dyrektor Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, kierownik Katedry Mediów i Komunikacji Społecznej oraz dyrektor Akademickiego Centrum Medialnego. Redaktor naczelny czasopisma „Studia Socialia Cracoviensia”, autor ponad stu artykułów oraz kilkunastu książek z obszaru filozofii mediów, teorii mediów, etyki mediów i filozofii nauki.

i przypomniał, że w 2016 roku słowem roku według Oxford Dictionary była postprawda, a w 2017 według słownika Collinsa słowem roku był właśnie fake-news.

Podkreślił, że nasza chęć do walki z dezinformacją oznacza, że prawda istnieje. Jeśli podważymy pojęcie prawdy, to podważymy jednocześnie fundament cywilizacji ludzkiej, sens naszych działań, słów, wszystkiego, co tworzy wspólnotę, relacje zarówno w wymiarze bezpośrednim, indywidualnym, interpersonalnym, jak i społecznym. Ponadto ks. dr hab. Michał Drożdż zwrócił uwagę, że dzisiaj bardzo trudno odbudować zaufanie odbiorców, jeśli opublikowaliśmy jakąś nieprawdziwą informację. Oczywiście możemy wycofać ją technicznie, ale pozostaje ona w umysłach ludzi, jeśli mieli szansę się z nią zapoznać, i powoduje określone skutki.

Ksiądz doktor habilitowany Michał Drożdż zaznaczył, że prawda jest fundamentalnym prawem człowieka, chronionym przez szereg dokumentów. „Wszelkiego rodzaju naruszenie prawdy poprzez nieprawdę w postaci błędów czy fałszu jest naruszeniem prawa człowieka” – dodał. Zawód dziennikarza jest zawodem misyjnym. „Upowszechnianie fake-newsów jest dowodem na to, że dziennikarze tracą monopol na przekaz informacji w przestrzeni publicznej” – wskazał prelegent.

Dyrektor Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie podkreślił, że edukacja dziennikarzy powinna obecnie kształcić w nich kompetencje etyczne. Dziennikarz musi wiedzieć, co może przekazać i do kogo. Przywołał także wypowiedź św. Jana Pawła II, który w jednym zdaniu streścił całość etyki dziennikarskiej: „Prawda i sprawiedliwość, wolność i odpowiedzialność są fundamentem etyki, której celem jest ochrona wartości i godności człowieka”.

Ksiądz doktor habilitowany Michał Drożdż wyraził obawę, że trudno będzie stworzyć skuteczne narzędzia prawne do ochrony przed fake-newsami i dezinformacją. Jego zdaniem ta trudność jest spowodowana ogromem informacji publikowanych każdego dnia na całym świecie. „Wprowadzenie procedur prawnych, które mogłyby ochronić odbiorcę, będzie praktycznie niemożliwe, a poza tym pojawi się także cała sfera interpretacji stopnia szkodliwości fake-newsa w wymiarze społecznym, czy aby to rzeczywiście jest fake-news, a nie rodzaj ironii, zabawy, gry medialnej” – dodał. Podkreślił, że najważniejszym narzędziem obrony przed dezinformacją jest etyka. Jeśli dziennikarz nie będzie czuł odpowiedzialności za słowo lub będzie chciał realizować określone cele w społeczeństwie, to znajdziemy się w świecie postprawdy oddziałującym na ludzkie emocje.

Ponadto ks. dr hab. Michał Drożdż zaznaczył, że nie powinniśmy przypisywać kategorii fake-newsów do subiektywnych opinii publikowanych na przykład w mediach społecznościowych. Pojęcie to może być stosowane tylko do informacji. Natomiast kategorią odpowiednią dla subiektywnych opinii jest uczciwość. Podkreślił, że zgodnie z dokumentem Rady Europejskiej nasze opinie są uczciwe wtedy, gdy nie zniekształcają prawdy i rzeczywistości.

Na zakończenie dr hab. Weronika Świerczyńska-Głównia stwierdziła, że wypowiedź ks. dr. hab. Michała Drożdża była doskonałym podsumowaniem seminarium. „Wszystko sprowadziło się do jednego punktu – człowieka. To pokazuje, że jeżeli myślimy o człowieku i mówimy o prawdzie, to mamy szansę walczyć z fake-newsami” – dodała.

VARIA